

Kassa és környéke villamosításának kezdete (1917-ig)¹

The beginning of electrification of Kassa and its surroundings (until 1917)

Antal Ildikó PhD

tudomanytortenet@gmail.com

Initially submitted March 10, 2014; accepted for publication April 15, 2014

Abstract:

In Hungary, the electrification of the cities started in 1890ies, and among these cities were Kassa and its surroundings. In this electrification process, there were some factories, mines, smaller and bigger towns and the start of the electronic tram in Kassa. Our collection summarizes those articles that present the beginning of this era, and which is the first large bibliographical collection in this subject matter. For transparency, we listed the publications by newspapers and in chronological order.

Kulcsszavak: fizikatörténet (19. század), fizikatörténet (20. század), bibliográfiák

Keywords: history of physics (19th cent.), history of physics (20th cent.), bibliographies

A 19. század utolsó évtizedeiben a műszaki haladást nemcsak világszerte, de Magyarországon is a villamosenergia gyakorlati felhasználásának megindulása és mind nagyobb térhódítása jellemezte. Új gépeket és berendezéseket fejlesztettek és gyártottak, a villamosenergia-termelés pedig folyamatosan növekedett.

Magyarországon 1878-ban a Ganz és Társa Vasöntöde és Gépgyár Rt. öntő műhelyében találkozunk először villamos ívlámpákkal. 1882-ben már villamos lámpák világítják meg a Nemzeti Színház színpadát és nézőterét. Ezt követően a Ganz-gyár néhány állandó, de főleg az ideiglenes jelleggel üzembe helyezett villamosvilágítási berendezései meggyőzően bizonyítják, hogy Magyarországon az első fények Budapesten gyúltak ki épületek, intézmények külső-belső, valamint a Lánchíd, az Alagút, a Kerepesi út és a Sugár út megvilágításaként.

Budapest után a Mezőhegyesi Ménesbirtokon, Nagyváradon, Békéscsabán, Aradon, a szlatinai sóbányában, Triesztben, Fiumében, Zombolyán, Kolozsvárott, Szegeden ismerhették meg a villamosvilágítást. 1884-ben Temesvár – elsőként Európában – döntött a villamos közvilágítás mellett. A mai Magyarország területén 1888-ban, Mátészalkán indult el az első közcélú áramszolgáltatás.

A villamosenergia szolgáltatás és termelés fejlődéséből az észak-nyugati Felvidék városai is kivették részüket. 1889-ben a Hernádmenti Bánya és Vasgyár Rt. Korompán állította üzembe első egyenáramú villamos vízi erőművét. Rövidesen az alsószalánki bányüzemet is Korompáról látták el villamosenergiával. Röviddel ezután a nagysolymári

¹ Jelen anyag az OTKA K82121 kutatás háttéranyagául szolgál.

bányauzem is részlegesen villamosított volt. 1890-ben saját erőművéből villamosították a zakárfalvai bányákat. 1890 és 1894 között a pelsőci faipari telep és a lőcsei szeszgyár részére létesítettek villamos telepeket. 1890-ben villamosították a nyitrai jéggyárat. A létesített villamos telepek – ha csak korlátozottan is, de – a lakosságot is ellátták villamos energiával. Ilyen villamos telepeket szereltek fel a felvidéki bányák és üzemek 1894-től 1900-ig Aranyosmaróton, Aranyidán, Tótsóváron, Lúciabányán, Körmöcbányán, Besztercebányán, Zólyomban és Rozsnyón. 1890 után pedig elkezdődött a *közcélú erőművek* építése is az északnyugati Felvidéken, így Iglón, Királyhelmeceken, Gölnicbányán, Pozsonyban, Ipolyságon, Eperjesen, Kassán és Máriahtán.

A magyarországi villamosításról számos könyv, szakcikk jelent meg, ezek azonban zömmel csak a jelenlegi Magyarország területére korlátozódnak. A történelmi Magyarország egész területének villamosításával kapcsolatos adatok nagy része a határokon kívüli levéltárakban rekedt. Jelen összeállításunk a Felvidék keleti részének villamosításával kapcsolatosan megjelent egykorú újságcikkek kivonatos bibliográfiája, mely minden bizonnyal a téma iránt érdeklődők számára a további kutatásokat nagyban elősegítheti.

A Felvidék keleti részének villamosításával kapcsolatosan megjelent újságcikkek kivonatos bibliográfiája 1917-ig

Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa]

Kaschau und die elektrische Beleuchtung. (Kassa és villamos világítása). = Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa], 1891. nov. 7. p. 3.

Felhívás! (A villamos világítás bevezetésének kérelmezésére, Kassán) = Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa], 1895. okt. 15. p. 4.

Der Betrieb des Elektrizitätswerkes... (Villamos telepek üzeme) = Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa], 1897. nov. 30. p. 2.

Die elektrische Oberleitung... (Utcai távvezetékek elhelyezése). = Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa], 1900. okt. 20. p. 3.; valamint: Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa], 1900. okt. 25. p. 2.

Die Elektrische Beleuchtung. (Villamos világítás) = Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa], 1901. febr. 23. p. 2.

Aus der Hohen Tatra. (A tátrai villamos vasút erőtelepének átadása) = Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa], 1904. ápr. 7. p. 5.

Eigene Beleuchtungsanlage. (A Schalkház nagyszálló saját villanytelepének építése a Magyar Siemens-Schuckert Művek által) = Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő [Kassa], 1909. aug. 24. p. 2.

Felsőmagyarország. Kassai Napló

KRESZ J.: *A malomárok vizerejének kihasználása* = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1895. ápr. 6. pp. 1–2.

Kassa város közgyűlése = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1895. szept. 3. p. 2.

Villamvilágítás Bártfán. (Bártfafürdő villanyvilágításáról) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1901. febr. 2. p. 3.

A villamos vezeték kiterjesztése. (Kassán) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1902. júl. 2. p. 5.

Füstemésztőkészülék a villanytelepen. (A füstemésztőt Balassa János ipariskolai tanár készítette) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1903. jan. 8. p. 4.

- UNGÁR Miklós: *Villamos világításunkról. (Kritika az áramszolgáltatásról)* = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1903. dec. 23. p. 2.
Villamos vasút Bártfa város és a fürdő között. = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1904. aug. 12. p. 5.
A villamos erő a bányászat szolgálatában. (Bindtbánya villamosításánál torokgáz motorokkal hajtott generátorokkal fejlesztik az áramot) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1905. máj. 4. p. 4.
A villany- és légszesz szerződés. Színház- és magánvilágítás. = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1907. márc. 20. p. 3.
A megszűnő monopólium. = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1907. ápr. 20. pp. 2–3.
Színházunk világítása. (A kassai színház világítása) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1907. aug. 4. pp. 2–3.
Olcsó villamosság iparosok részére. = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1908. jan. 14. p. 4.
Az Andrassy-kávéház. (A kassai kávéház saját villamos telepe) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1911. aug. 19. p. 4.
Új iparvállalat Kassán. (A Felsőmagyarországi Villamossági Vállalat) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1913. jún. 1. p. 4.
A malomárok viziereje. (A lakosság ellenvetése a malomárok szintjének emelése ellen) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1914. márc. 28. p. 4.
A közvilágítás korlátozása Kassán. = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1917. febr. 16. p. 2.
Sötétség fenyeget! (A villanytelep rövid üzemzavaráról) = Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1917. dec. 15. p. 1.

Abauj-Kassai Közlöny. Politikai, közgazdasági és vegyes tartamú hetilap [Kassa]

- Villanyos világítás. (A gáz és villanyvilágítási különbségről)* = Abauj-Kassai Közlöny [Kassa] 25 (1896) dec. 17. p. 3.
A kassai légszesz- és villanytelepen... = Abauj-Kassai Közlöny [Kassa] 32 (1903) márc. 18. p. 5.
 K. S.: *Villamos világításunk. (Válasz Ungár Miklós kritikájára).* = Abauj-Kassai Közlöny [Kassa] 33 (1904) jan. 1. pp. 4–5. – *Ungár Miklós cikkét lásd: Felsőmagyarország. Kassai Napló, 1903.*
A közgyűlés előkészítése. Együttes bizottsági ülés = Abauj-Kassai Közlöny [Kassa] 41 (1912) nov. 13. pp. 1–2.

Pannonia. Zeitschrift für sociale und volkswirtschaftliche Interessen [Kassa]

- Elektrische Beleuchtung. (Villamos világítás)* = Pannonia [Kassa] 25 (1896) aug. 9. p. 2.
Das legen der Kabel... (Kábelfektetés Kassán) = Pannonia [Kassa] 25 (1896) aug. 15. p. 2.
Elektrische Beleuchtung. (Villamos világítás) = Pannonia [Kassa] 25 (1896) dec. 13. p. 2.
Das Elektrische Licht. (Elektromos fény) = Pannonia [Kassa] 25 (1896) dec. 31. p. 3.

Napló. Kassai Esti Lap

- A városok új jövedelmi forrása. A gáz- és villamvilágítás megadóztatása* = Napló. Kassai Esti Lap 1 (1905) jún. 1. p. 1.
Próbavilágítás villanyfényvel. (A Barkóczy utcán Kassán) Napló. Kassai Esti Lap 3 (1907) júl. 7. p. 3.

Kassai Hírlap. Független politikai napilap [Kassa]

A somosi vizierőtelep. (Eperjes villamosításával kapcsolatban) = Kassai Hírlap 2 (1905) aug. 18. p. 2.

Abszolutizmus a gáz és villanytelepnél = Kassai Hírlap 3 (1906) febr. 28. pp. 1–2.

Közvilágítás? (Kritika az utcai lámpákról) = Kassai Hírlap 6 (1909) márc. 31. p. 2.

Felvidéki Ujság. Politikai Napilap [Kassa]

A Fő-utca villanyvilágítása. (Kassán). = Felvidéki Ujság [Kassa] 3 (1908) jan. 21. p. 3.

Villanyvilágítás Szepsiben. = Felvidéki Ujság [Kassa] 4 (1909) máj. 7. p. 3.

A villamos világítás megnehezítése. (Kassán). = Felvidéki Ujság [Kassa] 10 (1915) júl. 2. p. 2.

Kassai Ujság [Kassa]

Kassa érdekeltsége az eperjesi villanyműnél. = Kassai Ujság 1 (1910) júl. 7. p. 3.

Új iparvállalat Kassán. (A Felsőmagyarországi Villamossági Vállalat). = Kassai Ujság 3 (1913) jún. 1. p. 4.

Eperjesi Lapok. Politikai, társadalmi, közgazdasági, közművelődési és szépirodalmi hetilap [Eperjes]

Villamvilágításunk reformja. (Eperjesen). = Eperjesi Lapok, 1901. jún. 23. pp. 1–2.

Az árammérő-rendszer ügye. = Eperjesi Lapok, 1901. szept. 15. p. 3.

Villamosvilágítás és közlekedés Bártfán. (Glück János javaslata). = Eperjesi Lapok, 1904. szept. 18. p. 3.

Új vizierőtelep a Tárca mentén. (Kassa és Eperjes villamosítására javaslat). = Eperjesi Lapok, 1905. ápr. 9. p. 4.

Új vizierő-telep a Tárca mentén. = Eperjesi Lapok, 1905. ápr. 30. pp. 3–4.

ZÁRAY Károly: Elektromos motorok iparosaink számára. (Eperjesen). = Eperjesi Lapok, 1905. aug. 20. pp. 1–2.

Új turbina. (Eperjesen). = Eperjesi Lapok, 1906. márc. 11. p. 3.

Villamvilágítás Bártfán. (A telep építésének jóváhagyásáról). = Eperjesi Lapok, 1906. júl. 6. p. 5.

A villamos-részvénytársaság közgyűlése. (Eperjesen). = Eperjesi Lapok, 1907. febr. 24. p. 5.

Bártfai hírek. (A város villamos világításáról). = Eperjesi Lapok, 1907. okt. 13. p. 6.

A kisipar fejlesztése. (A villamos áram felhasználása a kisiparosok részére). = Eperjesi Lapok, 1909. máj. 2. pp. 1–2.

Az eperjesi villamosmű kibővítése. = Eperjesi Lapok, 1909. jún. 27. p. 3.

Villamvilágítás Sebeskellemesen és Alsósebesen. = Eperjesi Lapok, 1912. szept. 15. p. 3.

Szepesi Hírnök [Lőcse]

Poprád... (Poprád elsőzbeni villamosítása). = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1903. jan. 24. p. 2.

Strassenbeleuch. (Utcai közvilágítás Csányi Henrik elektrotechnikus új galváneleméről). = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1903. szept. 5. p. 3.

- Die Beleuchtungsfrage in Lőcse. (Lőcse villamos világításának kérdése).* = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1904. jan. 16. pp. 1–2.
SZENTIVÁNYI Béla: *Temesvár... (Lőcse villamosításának kérdéséhez).* = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1904. febr. 13. p. 3.
Ein project in Verbinung mit der elektrischen Beleuchtung. (Lőcse közvilágítása). = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1905. máj. 13. p. 2.
Lőcse sz. kir. város elektromos műve. = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1905. jún. 10. p. 2.
Elektrische Beleuchtungsfrage in Szepesváralja. (Villanyvilágítás Szepesváralján). = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1906. jan. 20. pp. 4–5.
Fiat lux. (Kísérleti világítás Lőcsén). = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1906. márc. 10. p. 3.
Die Lőcse'er Strassenbeleuchtung. (Közvilágítás Lőcsén). = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1906. márc. 17. p. 3.
Iglói villamosművek fejlesztése. = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1913. ápr. 12. pp. 3–4.
A poprádi elektromos világítás. = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1913. ápr. 12. p. 4.
Az Iglói Villamvilágítási Részvénytársaság. = Szepesi Hírnök [Lőcse], 1914. ápr. 18. p. 4.

Felső-Zemplén. Politikai és társadalmi hetilap [Nagymihály]

- A városi villamos világítás... (Nagymihály közeledő villamosításáról).* = Felső-Zemplén [Nagymihály] 10 (1905) márc. 16. p. 2.
A villamos világítás... (Nagymihályban). = Felső-Zemplén [Nagymihály] 10 (1905) jún. 15. p. 2.
Próbavilágítás. (Nagymihályban). = Felső-Zemplén [Nagymihály] 10 (1905) nov. 2. p. 3.
A villamos világítás (Nagymihályban). = Felső-Zemplén [Nagymihály] 10 (1905) nov. 23. p. 2.

Szepesi Lapok. Szepesi Ellenőr [Igló]

- Villamos vasút a Tátrában.* = Szepesi Lapok. Szepesi Ellenőr [Igló] 11 (1895) No. 16. (ápr. 21.) p. 3.
Az Iglói Villamvilágítási Részvénytársaság... = Szepesi Lapok. Szepesi Ellenőr [Igló] 11 (1895) No. 17. (ápr. 28.) p. 3.
Az „Iglói Villamvilágítási Részvénytársaság”. = Szepesi Lapok. Szepesi Ellenőr [Igló] 28 (1912) No. 49. (márc. 31.) p. 4.
Az Iglói Villamvilágítási Részvénytársaság. = Szepesi Lapok. Szepesi Ellenőr [Igló] 30 (1914) No. 43. (ápr. 15.) p. 3.

*Karpathen-Post. Volkswirtschaftliches, sociales und touristisches Organ für Ober-Ungarn
[Késmárk]*

- Elektrische Beleuchtung in Leutschau. (Villamos világítás Lőcsén).* = Karpathen-Post [Késmárk] 23 (1902) No. 32. (aug. 7.) p. 3.
Elektrische Beleuchtung in Leutschau. (Villamos világítás Lőcsén). = Karpathen-Post [Késmárk] 25 (1904) No. 38. (szept. 15.) p. 2.
Glückliches Poprád! (A villamosítás terjedése Poprádon). = Karpathen-Post [Késmárk] 34 (1913) No. 11. (márc. 13.) p. 5.

*Homonna és Vidéke. Vegyes tartalmú társadalmi, közművelődési,
szépirodalmi és közgazdasági hetilap [Homonna]*

Villanyvilágításunkhoz. (Homonnán). = Homonna és Vidéke [Homonna] 7 (1907) No. 22. (máj. 30.) p. 3.

Villanyvilágításunk. (Gróf. Andrássy Sándor cikke). = Homonna és Vidéke [Homonna] 7 (1907) No. 30. (júl. 25.) pp. 1–2.

Villanyvilágításunk. (A homonnai villanytelep befejezéséről). = Homonna és Vidéke [Homonna] 7 (1907) No. 43. (okt. 24.) p. 2.

Méltányos panaszok. (A homonnai erőművel kapcsolatban). = Homonna és Vidéke [Homonna] 7 (1907) No. 46. (nov. 14.) p. 2.

Villanyvilágításunk. (Homonna utcáinak ívlámpákkal való megvilágításról). = Homonna és Vidéke [Homonna] 7 (1907) No. 48. (nov. 28.) p. 2.

Elért célunk. (Beszámoló Homonna villamosításáról). = Homonna és Vidéke [Homonna] 7 (1907) No. 5. (dec. 12.) p. 2.

Sajó-Vidék. Vegyes tartalmú hetilap [Rozsnyó]

Villamos telepünk túlterheltsége. (A rozsnyói villanytelepről). = Sajó-Vidék. Vegyes tartalmú hetilap [Rozsnyó] 15 (1912) No. 29. (júl. 18.) p. 3.

Összefoglaló: Magyarországon az 1890-es években indult el a városok villamosítása, s ezek sorába illeszkedik a felvidéki települések, köztük Kassa és környékének közcélú villamosítása. Ebbe a folyamatba illeszkedik az egyes üzemek, bányák, kisebb és nagyobb települések villamosítása, valamint a kassai villamosvasút megindítása. Összeállításunk elsősorban azokat a cikkeket sorolja fel, amelyek a kezdeti korszakot mutatják be, Ebben a témakörben ez az első nagyobb bibliográfiai összeállítás. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a publikációkat periodikák szerint, azon belül időrendben dolgoztuk fel.
